Rudolf Steiner
EDUCAŢIA COPILULUI
DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ŞTIINŢEI SPIRITUALE
GA 34

Viaţa contemporană pune în discuţie multe din problemele pe care omul le-a moştenit de la înaintaşii săi. De aceea epoca noastră este marcată de atât de multe “chestiuni epocale” şi “cerinţe ale vremii”. Ce fel de “probleme” agită astăzi lumea: Problema socială, problema femeii, problemele educaţiei şi ale şcolii, probleme juridice, problemele sănătăţii ş.a.m.d., ş.a.m.d. Cu cele mai diverse mijloace se încearcă rezolvarea acestor probleme. Numărul celor ce apar cu vreo reţetă, sau cel puţin pentru a contribui cu ceva la rezolvarea acestora, este nemăsurat de mare. Cu acest prilej se manifestă toate nuanţele posibile de atitudini sufleteşti umane: radicalismul, cu ţinuta sa revoluţionară, dispoziţia temperată care, respectând cele existente, vrea să dezvolte ceva nou din acestea, şi conservatorismul ce intră în agitaţie imediat ce sunt atinse vechile instituţii şi tradiţii. Pe lângă aceste orientări principale apar toate treptele intermediare posibile.
Cine poate arunca o privire mai profundă în viaţă, acela nu-şi va putea împiedica un sentiment anume faţă de toate aceste manifestări. Este vorba despre faptul că diversele mijloace cu care epoca noastră răspunde cerinţelor ce se pun oamenilor sunt neîndestulătoare. Mulţi doresc să reformeze viaţa fără a-i cunoaşte cu adevărat temeliile. Cine vrea să facă prognoze referitor la ceea ce se va petrece în viitor, acela nu are voie să se mulţumească a cunoaşte viaţa numai la suprafaţa ei. El trebuie să o cerceteze în profunzimile sale.
Întreaga viaţă este ca o plantă ce nu conţine numai ceea ce oferă ea privirilor noastre, ci care mai ascunde în adâncimile ei şi un stadiu de viitor. Cine priveşte o plantă ce are numai frunze, acela ştie foarte bine că, după un timp, pe tulpina ce poartă frunze, vor fi şi flori şi fructe. Ascunse privirilor noastre, plante are de pe acum chiar, premisele acestor flori şi fructe. Cum ar însă spune cineva felul în care vor apărea aceste organe, când nu vrea să cerceteze planta decât ceea ce oferă ea acum privirii. Numai acela care a ajuns să cunoască fiinţa-esenţa plantei ar putea s-o spună.

La fel, întreaga viaţă a omului conţine în sine premisele viitorului. Dar pentru a putea spune ceva despre acest viitor, trebuie să pătrundem în natura ascunsă a omului. Epoca noastră însă nu prea are înclinaţia cuvenită s-o facă. Ea se preocupă de ceea ce apare la suprafaţă şi se crede în nesiguranţă când e vorba să pătrundă la ceea ce se sustrage observaţiei exterioare. La plantă, chestiunea este de altfel mult mai simplă. Omul ştie că plante asemănătoare au dat flori şi fructe la un anumit interval de timp. Viaţa omului se desfăşoară numai odată; iar florile pe care le va avea în viitor n-au mai existat înainte niciodată. Cu toate acestea, ele sunt prezente în om, la fel ca florile unei plante ce poartă acum numai frunze.
Există o posibilitate de a spune ceva despre acest viitor dacă pătrunzi dincolo de suprafaţa naturii umane, până la esenţa acesteia. Diversele idei reformatoare ale prezentului pot deveni cu adevărat fructuoase şi practice abia atunci când provin dintr-o asemenea cercetare profundă a vieţii omeneşti.
Misiunea de a da o concepţie practică despre lume, care să cuprindă esenţa vieţii omeneşti, trebuie să o aibă, conform întregii sale alcătuiri, ştiinţa spirituală. Dacă ceea ce numim astăzi, adeseori ştiinţă spirituală, este îndreptăţit sau nu să ridice o asemenea pretenţie, acesta e un fapt fără importanţă. Este vorba mai mult de esenţa ştiinţei spirituale a ceea ce poate fi ea, conform acestei esenţe. Ea nu trebuie să fie o teorie aridă, care să satisfacă doar curiozitatea de a cunoaşte, şi nici mijlocul prin care unii oameni, din egoism, ar vrea să ajungă, numai ei, pe o treaptă superioară de evoluţie. Ştiinţa spirituală poate contribui la îndeplinirea celor mai însemnate sarcini ale omenirii de azi, la evoluţia ei spre prosperitate [1].
Dar tocmai asumându-şi o asemenea misiune, ea va trebui să se aştepte la multe atacuri şi suspiciuni. Radicalii şi moderaţii, precum şi conservatorii din toate domeniile vieţii o vor întâmpina, inevitabil, cu o asemenea neîncredere. Deoarece, de la început, ea nu va putea mulţumi nici un partid, premisele sale aflându-se foarte departe de orice agitaţie partizană.
Aceste premise îşi au rădăcina numai şi numai în adevărata cunoaştere a vieţii. Cine cunoaşte viaţa îşi va putea asuma sarcini numai extrăgându-le din viaţa însăşi. El nu-şi va asuma programe arbitrare, deoarece ştie că în viitor nu vor domni alte legi fundamentale ale vieţii decât cele ce domnesc astăzi. Astfel,

cercetarea spirituală va ajunge în mod necesar la respectul faţă de cele existente. Oricât de multe ar găsi de îmbunătăţit la ceea ce există, ea nu va neglija să vadă în acestea, germenii viitorului. Dar ea mai ştie şi că în orice devenire, există creştere şi dezvoltare. De aceea, în cele existente acum, va desluşi germenii transformării şi creşterii. Ea nu inventează programe, ci le citeşte din ceea ce există. Dar ceea ce citeşte în acest fel, devine, într-un anumit sens, chiar program, întrucât poartă în sine tocmai natura evoluţiei.
De aceea, aprofundarea spiritual-ştiinţifică a fiinţei omului, oferă cele mai rodnice şi mai practice mijloace de a rezolva problemele vitale cele mai importante ale contemporaneităţii. Acest fapt îl vom prezenta aici referitor la una din aceste probleme, anume referitor la problema învăţământului. Nu vor fi enunţate cerinţe, nici programe, ci va fi descrisă pur şi simplu natura copilului. Din fiinţa omului în devenire vor rezulta, ca de la sine, punctele de vedere pentru educaţie.
Dacă vrem să cunoaştem această fiinţă a omului în devenire va trebui să pornim mai cu seamă de la examinarea naturii ascunse a omului.
Ceea ce observaţia senzorială cunoaşte din om, şi ceea ce concepţia materialistă asupra vieţii vrea să o recunoască drept unică, este, pentru investigaţia spirituală, numai o parte, o componentă a naturii umane, şi anume, trupul său fizic. Acest trup fizic se supune aceloraşi legi ale lumii fizice, este alcătuit din aceleaşi substanţe şi forţe ca întreg restul lumii aşa-zis neînsufleţite. de aceea, ştiinţa spirituală afirmă că omul are comun acest rup fizic cu întreg regnul mineral. Şi desemnează drept trup fizic al omului numai ceea ce face ca aceleaşi substanţe care acţionează şi în lumea minerală să fie puse în amestec, în legătură, în formare şi în dezvoltare, după aceleaşi legi.
Depăşind acest trup fizic, ştiinţa spirituală cunoaşte încă o entitate a omului: trupul vieţii sau trupul eteric. Fizicienii să nu se împiedice de această denumire “trup eteric”. “Eteric” desemnează aici altceva decât eterul ipotetic al fizicii. Să luăm termenul pur şi simplu ca denumire a ceea ce va fi descris în continuare.
Acum câtva timp se considera o întreprindere neştiinţifică faptul de a vorbi despre un asemenea “trup eteric”. La sfârşitul

secolului al optsprezecelea, şi în prima jumătate a secolului al nouăsprezecelea, ce-i drept, nu era “neştiinţific”. Se spunea atunci că substanţele şi forţele ce acţionează într-un mineral nu pot plăsmui de la sine fiinţe vii. Acestea trebuie să posede şi o “forţă” aparte, ce era desemnată ca “forţă a vieţii”. Oamenii îşi reprezentau aproximativ faptul că într-o plantă, în animal, în trupul uman acţionează o asemenea forţă şi dă naştere manifestărilor vieţii, aşa cum forţa magnetică din magnet realizează atracţia. În epoca următoare, a materialismului, o asemenea reprezentare a fost dată de o parte. S-a spus atunci că o fiinţă vie se alcătuieşte în acelaşi fel ca una aşa-zis fără viaţă; în organism nu domnesc alte forţe decât cele din mineral; ele acţionează doar mai complicat; ele dau naştere unei formaţiuni combinate. Azi, numai cei încăpăţânaţi materialişti au rămas fixaţi la această negare a “forţei de viaţă”. O serie întreagă de gânditori naturalişti au susţinut faptul că ar trebui acceptat totuşi ceva ca forţă de viaţă sau principii al vieţii. Astfel, ştiinţa mai recentă, se apropie în acest mod, şi într-un anumit sens, de ceea ce spune ştiinţa spirituală în legătură cu trupul vieţii. Totuşi există o deosebire considerabilă între cele două. Ştiinţa contemporană ajunge, pornind de la realitatea percepţiei senzoriale, şi prin supoziţiile înţelegerii raţionale, să accepte un fel de forţă de viaţă. Dar nu aceasta este calea cercetării adevărate, de la care porneşte ştiinţa spirituală şi din ale cărei rezultate sunt alcătuite expunerile sale. Nu putem atrage îndeajuns atenţia asupra felului cum ştiinţa spirituală se deosebeşte în acest punct de ştiinţa obişnuită de astăzi. Aceasta priveşte experienţa senzorială ca bază a oricărei cunoaşteri, iar ceea ce nu poate fi clădit pe acest fundament îl socoteşte incognoscibil. Ea îşi extrage rezultatele şi concluziile din impresii ale simţurilor. Iar ceea ce depăşeşte această sferă, este respins şi se susţine că s-ar afla dincolo de limitele cunoaşterii omeneşti. Pentru ştiinţa spirituală, o asemenea părere se aseamănă celei a unui nevăzător, care nu vrea să ţină seama decât de ceea ce poate fi pipăit, şi de concluziile ce rezultă din cele pipăite, şi care va respinge afirmaţiile văzătorului ca fiind dincolo de capacităţile de cunoaştere ale omului. Însă ştiinţa spirituală arată că omul este capabil de evoluţie, că poate să cucerească noi lumi prin dezvoltarea unor noi organe. Aşa cum culorile şi lumina există în jurul celui nevăzător, doar că el nu le

poate percepe, ne-având organe pentru aceasta, tot aşa ştiinţa spirituală arată că există multe lumi în jurul omului iar el, le poate percepe numai dacă îşi dezvoltă organele necesare pentru aceste lumi. Aşa cum orbul priveşte într-o nouă lume, îndată ce este operat, tot aşa şi omul, prin dezvoltarea unor organe superioare, mai poate cunoaşte încă şi cu totul alte lumi decât acelea pe care simţurile obişnuite îl fac să le perceapă. Dacă un orb din naştere poate fi operat sau nu, aceasta depinde de constituţia organelor sale; organele superioare însă. prin care omul poate pătrunde în lumile superioare, există în germen la fiecare om. Oricine şi le poate dezvolta dacă are răbdarea, perseverenţa şi energia de a aplica asupra sa metodele descrise în lucrarea Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare? [2]. Ştiinţa spirituală nu spune că omul ar avea, prin organizarea sa, limite în cunoaştere; dar ea afirmă că pentru om există acele lumi pentru care el posedă organele de percepţie corespunzătoare. Ştiinţa spirituală vorbeşte numai de mijloacele prin care se pot extinde limitele amintite. În acest fel situează ea şi referitor la cercetarea trupului vieţii sau eteric la tot ce va fi descris în continuare ca membre (componente) superioare ale naturii omeneşti. Ştiinţa spirituală acceptă faptul că investigaţia prin intermediul simţurilor trupeşti poate avea acces doar la trupul fizic şi că, pornind de la punctele acesteia de vedere, doar cel mult prin deducţie ar putea ajunge investigarea senzorială la o corporalitate superioară. Însă ştiinţa spirituală face cunoscut felul în care poţi avea acces la o lume în care aceste componente superioare ale naturii umane apar observatorului în acelaşi fel în care celui născut orb, după operaţie, îi apar culorile şi luminozitatea obiectelor. Pentru cei care şi-au dezvoltat organele de percepţie superioare, trupul eteric sau al vieţii este un obiect al observaţiei şi nu al înţelegerii sau al deducţiei.
Acest trup eteric sau al vieţii, omul îl are comun cu plantele şi animalele. El face ca substanţele şi forţele trupului fizic să se constituie în fenomene de creştere, reproducere, de mişcare internă a umorilor şi aşa mai departe. El este aşadar constructorul şi formatorul trupului fizic, locuitorul şi arhitectul acestuia. De aceea am mai putea numi trupul fizic şi imaginea ori expresia acestui trup al vieţii. În privinţa formei şi mărimii, ambele componente ale fiinţei umane sunt apropiate, însă în

nici un caz egale. La animale, şi în mai mare măsură la plante, trupul eteric se deosebeşte considerabil, ca formă şi întindere, de trupul fizic.

A treia componentă a fiinţei umane este aşa-numitul trup al senzaţiei (simţirii) sau trup astral. El este purtătorul durerii şi plăcerii, al pornirilor, poftelor şi pasiunilor ş.a.m.d. O fiinţă care constă numai din trup fizic şi trup eteric nu le are pe toate acestea. Putem cuprinde toate cele enumerate mai sus în expresia: simţire. Planta nu are simţire. Dacă astăzi vreun învăţat, pornind de la faptul că multe plante răspund la excitaţii prin mişcări sau într-un alt mod, trag concluzia că plantele ar avea o anumită capacitate de a simţi, el nu arată prin aceasta decât că nu cunoaşte esenţa simţirii. Aici nu este vorba de faptul că fiinţa în cauză răspunde la un excitant exterior, ci mai ales de faptul că excitaţia se reflectă printr-un proces (fenomen) interior, ca de exemplu plăcerea sau durerea, pornirea sau pofta ş.a.m.d. Dacă nu am accepta acest fapt, atunci am putea fi îndreptăţiţi să spunem că şi hârtia de turnesol simte anumite substanţe deoarece, în atingere cu ele, se înroşeşte [3].

Trupul simţirii, omul îl are comun doar cu lumea animală. El este deci purtătorul vieţii de simţire.

Să nu comitem eroarea anumitor cercuri teosofice închipuindu-ne că trupul eteric şi trupul simţirii ar consta dintr-o materie mai subtilă decât cea aflată în trupul fizic – Aceasta ar însemna să materializăm aceste componente superioare ale naturii omeneşti. Trupul eteric este o configuraţie de forţe; el constă din forţe active, iar nu din substanţă; iar trupul astral sau al simţirii, este o configuraţie de imagini mişcându-se în sine, colorate sau luminoase [4].

Trupul simţirii se deosebeşte ca formă şi mărime de trupul fizic. La om, el se prezintă ca o formaţiune ovoidală (de ou alungit), în care îşi au lăcaşul trupul fizic şi cel eteric. Trupul astral le depăşeşte pe amândouă celelalte, în toate părţile, ca o configuraţie de imagini luminoase.

Omul are apoi şi o a patra componentă fiinţială pe care nu o împarte cu nici o altă fiinţă de pe Pământ. Aceasta este purtătoarea “Eului” omenesc. Cuvinţelul “Eu”, aşa cum este el întrebuinţat de exemplu în limba germană, este un nume care se deosebeşte de toate celelalte. Cine cugetă în mod corespunzător asupra naturii acestui nume, acela îşi deschide

calea spre cunoaşterea naturii omeneşti. Toate celelalte nume pot fi utilizate de toţi oamenii, în acelaşi fel, referitor la obiectul corespunzător. Oricine poate numi masa “masă”, iar scaunul “scaun”. Lucrurile nu se petrec la fel cu numele “Eu”. Nimeni nu-l poate utiliza ca să desemneze pe un altul; oricine îşi poate zice numai lui însuşi “Eu”. Niciodată nu-mi va putea răsuna la ureche cuvântul “Eu”, ca desemnându-mă pe mine. Prin faptul că omul se desemnează pe sine ca “Eu”, el trebuie să se numească lăuntric pe sine. O fiinţă care îşi poate zice sieşi “Eu”, este o lume în sine. Acele reguli care s-au întemeiat pe ştiinţa spiritului, au simţit întotdeauna aceasta. De aceea ele au afirmat: odată cu “Eul”, “Dumnezeu”, care se revelează fiinţelor inferioare numai din afară, ca fenomene ale realităţii înconjurătoare, începe să vorbească înăuntru. Purtătorul însuşirilor descrise aici este “trupul-Eu”, a patra parte constitutivă a fiinţei omeneşti [5].

Acest “trup-Eu” este purtătorul sufletului omenesc superior. Prin el omul este încoronarea creaţiunii pământeşti. “Eul” însă nu este câtuşi de puţin, în omul contemporan, o entitate simplă. Putem cunoaşte natura sa dacă vom compara între ei oameni aparţinând diferitelor trepte de evoluţie. Să ne îndreptăm privirea spre sălbaticul necultivat şi spre omul european de medie şi să-i comparăm cu un om de înalte idealuri. Cu toţii au capacitatea de a-şi spune sieşi “Eu”; “trupul Eu” este prezent la toţi. Sălbaticul necultivat îşi urmează cu acest “Eu” patimile, pornirile şi poftele, ca un animal. Cel superior dezvoltat îşi spune, referitor la anumite înclinaţii şi plăceri ale sale: pe acestea ai voie să le urmezi, pe altele însă el şi le va înfrâna, şi le va domina. Idealistul şi-a format pe lângă înclinările şi pasiunile iniţiale, altele superioare. Toate acestea s-au petrecut pentru că “Eul” a lucrat asupra celorlalte componente ale fiinţei omeneşti. Tocmai în aceasta consta misiunea “Eului”, de a înnobila şi purifica celelalte componente, pornind din sine. Astfel, la omul care şi-a depăşit starea în care l-a plasat lumea exterioară, componentele inferioare ale fiinţei sale au fost mai mult sau mai puţin, transformate sub influenţa Eului. În starea în care omul abia s-a ridicat deasupra animalului, prin aceea că “Eul” său a scăpat în el, referitor la componentele inferioare ale fiinţei sale, acestea se aseamănă încă animalului. Trupul său eteric sau al vieţii este doar purtătorul forţelor plăsmuitoare vii

de creştere şi reproducere. Trupul său de simţire exprimă doar acele porniri, pofte şi patimi care vor fi stimulate de natura exterioară. Pe măsură ce omul răzbate de pe această treaptă de dezvoltare, de-a lungul vieţilor sau încarnărilor succesive, spre o evoluţie tot mai înaltă, Eul său prelucrează celelalte componente ale fiinţei sale. Astfel trupul de simţire devine purtătorul simţămintelor purificate de plăcere şi neplăcere, al dorinţelor şi poftelor înnobilate (rafinate). De asemenea şi trupul eteric sau al vieţii este transformat. El devine purtătorul obişnuinţelor, al înclinaţiilor de durată, al temperamentului şi al memoriei. Un om al cărui Eu nu a prelucrat încă trupul vieţii, nu are nici o amintire a trăirilor sale. El îşi trăieşte traiul aşa cum natura l-a sădit în el.
Întreaga evoluţie culturală se exprimă la om prin acest fel de muncă a Eului asupra componentelor subordonate ale fiinţei umane. Această muncă se coboară până în trupul fizic. Sub influenţa Eului, se modifică fizionomia, gesturile şi mişcările, întreaga înfăţişare a trupului fizic.
Se poate distinge chiar şi felul în care diversele mijloace culturale şi de instruire acţionează în mod diferit asupra părţilor constitutive separate ale fiinţei omeneşti. Factorii obişnuiţi acţionează asupra trupului de simţire; ei îi procură acestuia feluri de plăcere ori neplăcere, de porniri ş.a.m.d. decât avea el iniţial. Adâncirea în operele de artă acţionează asupra trupului eteric. Prin faptul că omul dobândeşte prin intermediul operei de artă, bănuiala a ceva superior, mai nobil decât ceea ce îi oferă mediul înconjurător senzorial, el îşi transformă trupul vieţii. Un mijloc puternic de purificare şi înnobilare a trupului eteric este religia. Prin aceasta, impulsurile religioase au o măreaţă misiune de-a lungul evoluţiei omenirii.
Ceea ce se numeşte conştiinţă, nu este nimic altceva decât rezultatul muncii Eului asupra vieţii de-a lungul unei serii de încarnări. Dacă omul pricepe că nu trebuie să facă un lucru sau altul, şi dacă această înţelegere face asupra lui o puternică impresie, astfel încât ea se perpetuează până în trupul său eteric, prin aceasta ia naştere tocmai conştiinţa.
Această muncă a “Eului” asupra părţilor constitutive subordonate ale fiinţei omeneşti poate fi de aşa natură încât să fie proprie mai mult întregului regn uman, ori poate fi, o realizare a Eului individual asupra sa însuşi. În primul caz, la

transformarea omului colaborează oarecum întreaga specie umană; în cazul al doilea transformarea trebuie să se sprijine pe cea mai personală activitate a Eului. Dacă “Eul” devine atât de puternic încât prelucrează prin forţe proprie forţă trupul de simţire, ceea ce Eul face pe această cale din trupul de simţire sau astral, se numeşte: sine spirituală (sau, cu o expresie orientală: Manas). Această transformare se sprijină, în esenţă, pe învăţare, pe o îmbogăţire a spaţiului interior cu iedei şi concepţii (intuiţii) superioare. – Se poate întâmpla însă ca Eul să ajungă la o activitate cu totul originară asupra propriilor părţi constitutive ale fiinţei umane. Aceasta se întâmplă atunci când nu numai trupul uman este îmbogăţit ci este transformat şi trupul eteric sau al vieţii. Omul învaţă multe în viaţă; şi când, dintr-un anumit punct el priveşte înapoi asupra acestei vieţi, îşi poate spune: am învăţat multe; el însă va putea vorbi numai într-o mult mai mică măsură de o transformare a temperamentului, a caracterului, de o îmbunătăţire sau de apreciere a memoriei pe parcursul vieţii. Învăţarea priveşte trupul astral; celelalte transformări pricesc însă trupul eteric al vieţii. De aceea nu este o imagine nepotrivită compararea transformării trupului astral pe parcursul vieţii, cu mersul minutarului unui ceas, iar transformării trupului vieţii, cu mersul orarului.
Când omul îşi începe educaţia superioară sau aşa-ocultă, aceasta depinde în primul rând, mai ales, de faptul de a-şi propune transformarea trupului vieţii pornind de la puterea cea mai personală a Eului. El trebuie să lucreze pe deplin conştient şi individual la transformarea obişnuinţelor, a temperamentului, ca caracterului, a memoriei ş.a.m.d. Atâta cât poate el prelucra, în felul acesta, din trupul vieţii, ca fi transformat, în sensul exprimării spiritual-ştiinţifice, în spiritul vieţii (sau, după cum sună expresia orientală: în Buddhi).
Pe o şi mai înaltă treaptă, omul ajunge la a dobândi forţe prin care poate acţiona asupra trupului său fizic, transformându-l (de exemplu, modificând tensiunea sanguină sau pulsul). Cât anume din trupul fizic este transformat în acest mod, se va numi om-spirit (expresia orientală: Atama).
Transformările pe care omul le realizează în părţile constitutive inferioare ale fiinţei sale, mai ales în sensul întregului regn omenesc, sau în sensul unei părţi a acestuia, de exemplu a unui

popor, neam ori a unei familii, poartă în ştiinţa spirituală următoarele nume: Trupul astral sau simţire, transformat pornind de la Eu, se numeşte sufletul simţirii (al senzaţiei), trupul eteric transformat se numeşte sufletul înţelegerii (al înţelegerii raţionale), iar trupul fizic transformat se va numi sufletul conştienţei. Nu trebuie să ne închipuim însă că această transformare a celor trei părţi constitutive ale fiinţei omeneşti s-ar oarecum succesiv. Această transformare de petrece simultan asupra tuturor celor trei componente, începând de la momentul străfulgerării Eului. Într-adevăr, munca Eului nu va fi câtuşi de puţin clar percepută de om până el nu şi-a transformat o parte a sufletului conştienţei.
Din cele expune mai sus se vede că, la om, se poate vorbi de patru componente (membre) ale fiinţei sale: trupul fizic, trupul eteric sau al vieţii, trupul astral sau al simţirii şi trupul-Eu. – Sufletul simţirii (al senzaţiei), sufletul înţelegerii (raţionale), sufletul conştienţei, dar de asemenea şi componentele (membrele) superioare ale naturii umane: sinea spirituală, spiritul vieţii, omul spirit apar ca produse ale transformării celor patru componente ale fiinţei umane. Atunci când este vorba de purtătorii însuşirilor omeneşti, în discuţie intră, de fapt, numai cele patru componente ale fiinţei umane.
Ca educatori, noi lucrăm la aceste patru părţi constitutive (membre ale fiinţei omului. Iar dacă vrem să lucrăm în mod corect, va trebui să cercetăm natura acestor părţi ale omului. Să nu ne închipuim însă că aceste părţi se dezvoltă la om astfel încât, la un anumit moment al vieţii sale, aproximativ la naştere, ele să fi fost la fel de avansate în evoluţia lor. Evoluţia lor are loc mai degrabă într-un mod diferit, la diferite vârste ale vieţii. Temeiurile corecte ale educaţiei şi ale instruirii se sprijină pe cunoaşterea acestor legi de evoluţie ale naturii umane.
Înainte de naştere fizică, omul în venire este înconjurat din toate părţile de un trup fizic străin. El nu intră în mod independent în atingere cu lumea fizică exterioară. Trupul fizic al mamei este mediul său înconjurător. Doar acest trup poate acţiona asupra omului ce se maturizează. Naşterea fizică va consta deci în eliberarea omului din învelişul matern şi în faptul că, prin aceasta, mediul fizic înconjurător, poate acţiona nemijlocit asupra sa. Simţurile se deschid către lumea exterioară. Aceasta

dobândeşte influenţa pe care învelişul fizic matern a avut-o mai înainte asupra omului.
Pentru concepţia spirituală asupra lumii, aşa cum este ea reprezentată prin cercetarea spirituală, acum se naşte într-adevăr trupul fizic, dar nu şi trupul eteric sau al vieţii. Deoarece, aşa cum omul până la momentul naşterii sale, este înconjurat de un înveliş fizic matern, tot astfel, până la momentul schimbării dentiţiei, adică aproximativ până la vârsta de şapte ani, el este înconjurat de un înveliş eteric şi de unul astral. Abia în timpul schimbării dentiţiei, învelişul eteric pune în libertate trupul eteric, apoi mai rămâne, până la începutul maturizării sexuale încă un înveliş astral [6]. În acest moment şi trupul astral sau al simţirii devine complet liber, aşa cum trupul fizic s-a eliberat la naşterea fizică iar trupul eteric la schimbarea dentiţiei.
Astfel, ştiinţa spirituală va trebui să vorbească despre trei naşteri ale omului. Până la schimbarea dentiţiei, impresiile ce ar trebui să ajungă la trupul eteric îl ating tot atât de puţin pe cât de puţin lumina şi aerul lumii fizice ating trupul fizic, câtă vreme el se găseşte în pântecele mamei.
Înainte de începutul schimbării dentiţiei, trupul vieţii nu lucrează liber în om. Aşa cum, în trupul mamei, trupul fizic primeşte forţe ce nu-i sunt proprii dezvoltându-şi-le pe ale sale treptat, în învelişul protector, tot astfel stau lucrurile şi cu forţele de creştere, până la schimbarea dentiţiei. Trupul eteric îşi desăvârşeşte acum forţele, mai întâi în uniune cu cele străine, moştenite. În timpul acestei perioade a eliberării trupului eteric, trupul fizic este deja independent. Trupul eteric ce se eliberează desăvârşeşte ceea ce are de dat trupul fizic. Punctul final al acestei lucrări îl constituie dentiţia proprie a omului, ce apare în locul celei moştenite. Această dentiţie constituie ceea mai densificată parte (depunere, înmagazinare) din trupul fizic şi de aceea ea apare la sfârşitul acestei perioade.
După acest moment, creşterea este asigurată exclusiv de propriul trup al vieţii. Atâta doar că aceasta se află sub influenţa unui trup astral care îl învăluie. În momentul în care şi trupul astral devine liber, trupul eteric încheie o perioadă. Această încheiere se exprimă în maturizarea sexuală. Organele de reproducere devin de sine stătătoare pentru că, de acum înainte, trupul astral eliberat nu mai acţionează spre înăuntru ci,

lipsit acum de un înveliş, intră în legătură nemijlocită cu lumea exterioară.
După cum asupra copilului ne-născut nu putem face să acţioneze în mod fizic factorii lumii exterioare, tot astfel n-ar trebui să facem să acţioneze nici asupra trupului eteric, înainte de schimbarea dentiţiei, acele forţe care sunt asemănătoare impresiilor ambientului fizic ce se exercită asupra corpului fizic. Iar asupra trupului astral ar trebui să lăsăm să se desfăşoare înrâuririle corespunzătoare doar din momentul maturităţii sexuale.
Nu fraze generale, ca de exemplu, “dezvoltarea armonioasă a tuturor forţelor şi predispoziţiilor”, şi altele asemenea, ar putea constitui principiile unei adevărate arte a educaţiei, ci numai pe o reală cunoaştere a fiinţei umane se poate clădii o asemenea artă. N-ar trebui nici să se afirme că frazeologia amintită n-ar fi corectă, ci numai faptul că aceasta poate fi la fel de utilă ca afirmaţia făcută în faţa unei maşini: ar trebui să punem în acţiune armonioasă toate părţile ei componente. Doar cel care se apropie de maşină având cunoştinţe reale asupra tuturor detaliilor acesteia, iar nu fraze generale, poate să acţioneze. Astfel, în cazul artei educaţiei este vorba de o cunoaştere a părţilor constitutive a fiinţei omeneşti şi a evoluţiei acestora, în detaliu… Trebuie să ştim asupra cărei părţi din fiinţa omenească avem de acţionat la o anumită vârstă, şi cum să aibă loc aceasta într-un mod adecvat. Nu este nici o îndoială că o artă a educaţiei, cu adevărat realistă, aşa cum o vom schiţa aici nu-şi poate croi drum decât încet. Aceasta provine din felul concepţiei epocii noastre care va considera încă multă vreme realităţile lumii spirituale drept emanaţii ale unei fantezii bolnave, în timp ce frazeologiile complet nereale i se vor părea rezultatul unui mod realist de a gândi. Să descriem aici fără reticienţe ceea ce astăzi mulţi vor considera o imagine a fanteziei, dar care va fi acceptat cândva ca un lucru de la sine înţeles.
Odată cu naşterea fizică, trupul fizic al omului este expus mediului înconjurător al lumii exterioare, în timp ce, anterior, el fusese înconjurat de învelişul protector al mamei. Ceea ce, anterior, săvârşiseră asupra forţele şi sevele învelişului matern, vor trebui să facă acum forţele şi elementele lumii exterioare fizice. Până la schimbarea detenţiei, la şapte ani, trupul omenesc are sarcina de a se săvârşi pe sine, o sarcină esenţial

deosebită de sarcinile tuturor celorlalte perioade de viaţă. Organele fizice trebuie, în această perioadă să ajungă la anumite forme; raporturile lor structurale trebuie să capete anumite direcţii şi tendinţe. Mai târziu are loc creşterea, însă această creştere se desfăşoară, în toată perioada următoare, pe baza formelor ce s-au constituit până la momentul amintit. Dacă s-au creat forme corecte, ele vor şi creşte corect, iar dacă s-au constituit de-formaţii, atunci acestea vor creşte mai departe. În toată perioada următoare nu mai poate fi corectat ceea ce ai omis, neglijat, ca educator, în perioada până la şapte ani. Aşa cum natura creează înainte de naştere mediul just pentru trupul fizic al omului, tot astfel şi educatorul trebuie să se îngrijească, după naştere, de ambientul fizic just. Numai acest mediu înconjurător fizic adecvat poate acţiona asupra copilului astfel încât organele sale fizice să se toarne în forma corectă.
Există două cuvinte magice care indică felul în care copilul intră într-o relaţie cu mediul său înconjurător. Acestea sunt: imitaţia şi modelul. Filosoful grec Aristotel a denumit omul drept cel mai imitator dintre animale; pentru nici o altă vârstă nu este mai adecvată această afirmaţie ca pentru vârsta copilăriei, până la schimbarea dentiţiei. Ceea ce se petrece în mediul fizic înconjurător, copilul imită, iar prin imitaţie organele sale fizice se toarnă în forme ce vor dăinui. Trebuie înţelegem mediul fizic înconjurător în sensul cel mai larg posibil. De aceasta ţine doar ceea ce se petrece în mediul său fizic înconjurător, tot ce poate fi perceput de simţurile sale, tot ce poate acţiona, din spaţiul fizic asupra forţelor sale spirituale. Aici sunt cuprinse şi toate acţiunile morale sau imorale, înţelepte ori prosteşti pe care le poate vedea.
Nu frazele moralizatoare, nici poveţele pline de sens (raţionale) sunt cele ce au efect (în sensul arătat) asupra copilului, ci tot ce săvârşesc sub privirea sa adulţii în mediul său înconjurător. Poveţele nu acţionează formator asupra trupului fizic, ci asupra trupului eteric, ori acesta din urmă, este până la şapte ani, înconjurat de un înveliş protector eteric matern, la fel cum trupul fizic este înconjurat până la naşterea fizică de un înveliş matern. Ceea ce înainte de şapte ani trebuie să se dezvolte în acest trup eteric drept reprezentări, obişnuinţe, memorie ş.a.m.d. va trebui să se petreacă “de la sine”, în acest fel în care se dezvoltă ochii şi urechile înlăuntrul trupului matern, fără

influenţa lumii exterioare… Fără îndoială că este corect ceea ce se poate citi într-o lucrare pedagogică excepţională a lui Jean Paul, "Levana sau Ştiinţa educaţiei", şi anume că un călător prin lume învaţă mai multe de la doica sa, în primii ani de viaţă, decât din toate călătoriile sale la un loc. Dar copilul tocmai că nu din sfaturi învaţă, ci prin imitaţie. Iar organele sale fizice îşi creează formele prin influenţa mediului fizic înconjurător. Un văz sănătos se va educa prin realizarea în ambientul copilului, a unor reporturi corecte de culoare şi lumină, iar premisele fizice pentru simţul moral sănătos se vor forma în creier şi în circuitul sanguin, atunci când copilul va vedea manifestări morale în jurul său. Dacă înainte de vârsta de şapte ani copilul vede în ambianţa sa numai acţiuni prosteşti, creierul său ca adopta astfel de forme care îl vor face şi pe el apt numai pentru prostii, mai târziu în viaţă.
Aşa cum muşchii de la mână se întăresc şi capătă forţă dacă efectuează o muncă pe măsura lor, tot astfel, creierul şi alte organe ale trupului omenesc fizic, vor fi dirijate pe căi corecte dacă recepţionează impresii juste din ambianţa lor. Un exemplu va ilustra cel mai bine despre ce este vorba. Unui copil îi putem face o păpuşă răsucind un şervet vechi; din două colţuri – picioare, din alte două colţuri facem mâini, dintr-un nod facem capul, apoi punctăm cu cerneală ochii, basul şi gura. Putem însă şi cumpăra o aşa zisă păpuşă "frumoasă", cu păr adevărat şi obraji pictaţi, şi s-o dăm copilului. Nu este nevoie să discutăm aici câtuşi de puţin faptul că această ultimă păpuşă este totuşi hidoasă, nefiind aptă decât pentru a deforma pentru tot restul vieţii simţul estetic al copilului. Aici problema principală de educaţie este alta. Când are în faţă şervetul înnodat, copilul trebuie să completeze din fantezia sa ceea ce face ca acest obiect să arate ca un om. Această muncă a fanteziei acţionează constitutiv asupra formelor creierului. Iar acesta se deschide, se dezvoltă aşa cum muşchii mâinii se dezvoltă printr-o muncă pe măsură. Dacă pruncul primeşte aşa-zisa "păpuşă frumoasă", creierul său nu mai are nimic de făcut. El se sfrijeşte şi se usucă în loc să se dezvolte, să prospere… dacă oamenii ar putea, asemenea cercetătorilor spirituali, să privească creierul constituindu-se în formele sale ar da copiilor lor numai acele jucării care sunt potrivite pentru a stimula în mod viu activitatea formatoare a creierului. Toate jucăriile care constau numai în

forme matematice moarte, au efect pustiitor şi nimicitor asupra forţelor plăsmuitoare, constitutive ale copilului, în timp ce din contră, tot ce stimulează reprezentarea viului, acţionează în mod just. Epoca noastră materialistă produce numai puţine jucării bune. Ce jucărie sănătoasă este, de exemplu, aceea făcută din două lemnişoare şi şi reprezentând doi fierari care stau faţă în faţă şi bat un fier. Asemenea jucării mai pot fi cumpărate încă la ţară. Foarte bune sunt şi acele cărţi ilustrate ale căror figuri pot fi trase dedesubt cu fire, astfel încât copilul însuşi să poată transpune imaginea moartă într-o redare – simplă a acţiunii. Toate acestea realizează o modalitate lăuntrică a organelor, iar pornind de la ceastă mobilitate se clădeşte forma corectă a organelor.
Bineînţeles aceste lucruri pot fi aici doar schiţate, dar ştiinţa spirituală va fi chemată în viitor să prezinte cele necesare, în amănunt, iar aceasta îi stă în putere. Deoarece ea nu este o abstracţiune deşartă ci o sumă de fapte pline de viaţă ce pot trasa linii directoare pentru realitate.
Să mai prezentăm încă vreo două exemple. În sensul ştiinţei spirituale, un copil aşa-zis nervos, agitat, trebuie astfel tratat, referitor la mediul său înconjurător, decât unul letargic, pasiv. Se are aici totul în vedere, de la culorile camerei şi ale celorlalte obiecte care îl înconjoară de obicei pe copil, până la culorile hainelor cu care îl îmbrăcăm. Se procedează adeseori greşit atunci când nu vrei să te laşi ghidat de ştiinţa spirituală, deoarece simţul materialist recurge în multe cazuri tocmai la opusul a ceea ce este corect. Un copil agitat trebuie înconjurat de culori roşii sau galben roşiatice, punând să i se facă haine în aceste culori, din contră, în cazul copilului pasiv, se va recurge la culori albastre ori verzi albăstrui. Depinde tocmai de aceste culori pentru a da naştere, în interior, culorilor complementare. Aceasta este, de exemplu, pentru roşu verdele, pentru albastru culoarea galben portocalie, după cum ne putem cu uşurinţă convinge, dacă privim un timp o suprafaţă colorată corespunzător şi apoi ne îndreptăm repede privirea spre o suprafaţă albă. Această culoare complementară este iscată de organele fizice ale copilului acţionând aspra structurilor organice corespunzătoare ce-i sunt necesare. De are copilul o culoare roşie prinprejur, el a da naştere înlăuntrul său imaginii verzi

complementare. Iar activitatea de creare a verdelui acţionează liniştitor, organele preluând tendinţa de liniştire, în ele.
Un anume aspect este luat în mod hotărât în considerare: anume trupul fizic îşi creează scala de măsuri pentru ceea ce poate el tolera. El face aceasta prin modelarea corespunzătoare a poftelor. În general am putea spune că trupul fizic sănătos ajunge să tânjească după ceea ce îl face să fie cu măsură. Şi câtă vreme la omul în creştere, avem în vedere trupul fizic, va trebui să luăm în consideraţie în mod intim ceea ce "voieşte" dorinţa sănătoasă, pofta, plăcerea. Bucuria şi plăcerea sunt forţele ce dezleagă, stimulează în modul cel mai potrivit formele fizice ale organelor. De altfel se poate păcătui grav în această direcţie, de nu aşezăm copilul în raporturi fizice corespunzătoare cu ambianţa. Aceasta se poate întâmpla îndeosebi referitor la instinctele de hrănire. Putem îndopa copilul cu astfel de lucruri încât el îşi poate definitiv pierde instinctele sănătoase de hrănire, în timp ce, printr-o hrănire potrivită el şi le poate păstra, astfel încât să ceară totul, până şi paharul cu apă, în măsura în care, în funcţie de condiţii tolerează aceasta, respingând tot ce îi este dăunător. Ştiinţa spirituală va şti să sfătuiască în amănunt, chiar până la fiecare alimente şi delicatese în parte, dacă va fi chemată să colaboreze la construirea unei arte a educaţiei. Aceasta pentru că ea este o chestiune serioasă pentru viaţă, iar nu o teorie incoloră aşa cum încă şi astăzi ar mai putea părea datorită rătăcirilor unor teosofi.
De forţele care acţionează modelator asupra organelor fizice ţine deci bucuria pentru şi împreună cu mediul înconjurător. Feţele voioase ale educatorilor şi mai ales, iubirea onestă, neforţată. o astfel de iubire ce se revarsă încălzind, parcă, ambientul fizic "cloceşte" – în adevăratul sens al cuvântului – formele organelor fizice.
Dacă imitarea modelelor sănătoase este posibilă într-o asemenea atmosferă de iubire, atunci copilul este cu adevărat "în elementul" său. Ar trebui urmărit cu rigurozitate ca împrejurul copilului să nu se petreacă nimic din ceea ce el n-ar avea voie să imite. N-ar trebui să facem nimic despre care să trebuiască să spunem copilului: "Tu n-ai voie să faci asta"… Cât de deschis este copilul imitării ne putem convinge observând cum el, cu mult înainte de a le pricepe, imită literele pictându-le. Este chiar bine când copilul imită mai întâi literele şi abia apoi

învaţă să le înţeleagă. Deoarece imitaţia ţine de perioada de dezvoltare a trupului fizic, în timp ce sensul se adresează trupului eteric, iar asupra acestuia ar trebui să acţionăm abia după schimbarea dentiţiei, când învelişul eteric exterior a căzut de pe el. Îndeosebi în sensul imitării ar trebui să se petreacă, în anii aceştia, întreaga învăţare a vorbirii. Copilul învaţă să vorbească cel mai bine auzind. orice reguli şi orice dăscăleală artificială nu pot avea nici un efect bun.
La vârsta timpurie a copilăriei, important este îndeosebi ca astfel de mijloace de învăţare, precum sunt, de pildă, cântecele de copii, să facă o impresie pe cât posibil ritmică, frumoasă asupra simţurilor. Să punem mai puţin accent pe sens şi cât mai mult pe sunetul frumos. Cu cât mai proaspăt, mai înviorător ca acţiona ceva asupra ochiului şi urechii, cu atât mai bine va fi. Să nu subapreciem. de exemplu, ce forţă de a modela organe au mişcările dansate făcute pe ritmuri muzicale.
Odată cu schimbarea dentiţiei, trupul eteric îşi leapădă învelişul eteric exterior şi, cu aceasta, începe vremea în care, educând, se poate acţiona din afară asupra trupului eteric. Trebuie să ne clarificăm câte pot acţiona dinafară asupra trupului eteric. Remodelarea şi creşterea trupului eteric înseamnă remodelare, respectiv dezvoltare a înclinaţiilor, obişnuinţelor, a conştiinţei, a caracterului, a memoriei, a temperamentelor. Asupra trupului eteric acţionăm prin imagini, prin exemple, printr-o regularizare dirijare a fanteziei. Aşa cum, până la şapte ani, trebuie să dăm copilului un model fizic pe care să-l poată imita, tot aşa astfel, în ambianţa omului în devenire, între schimbarea dentiţiei şi maturizarea sexuală, vor trebui anume aduse, toate cele după ale căror sens şi valoare să se poată dirija acesta. acum îşi are locul tot ce este plin de sens şi acţionează prin imagine şi simbol. Trupul eteric îşi dezvoltă forţa atunci când fantezia regularizată se poate orândui după ceea ce îi desluşesc imaginile şi simbolurile (comparaţiile) cele vii ori cele care îi dau acces la spirit, şi pe care şi le asumă drept fir călăuzitor. Nu noţiunile abstracte sunt cele ce acţionează în mod just asupra trupului eteric în creştere ci cele evidente, dar nu evidente în mod senzorial, ci cele spiritual evidente. Modul spiritual de a concepe este mijlocul educativ just în aceşti ani. Lucrul important pentru tânăr, înainte de toate, este ca, în aceşti ani, înşişi educatorii din jurul lui să fie personalităţi prin al căror mod

de a privi lumea să se poată trezi în el forţele intelectuale şi morale de dorit. Aşa cum, în primii ani ai copilăriei, cuvintele magice pentru educaţie sunt: imitaţie şi model, tot astfel, pentru anii acum în discuţie, ele sunt: urmare şi autoritate. Autoritatea de la sine înţeleasă, nu constrânsă, trebuie să fie reprezentată prin intuire, prin felul spiritual de a vedea (concepţia), după care tânărul să-şi modeleze conştiinţa, obiceiurile, înclinaţiile, prin care să-şi poată aduce temperamentul pe o cale regularizată, şi prin ochii căreia să privească obiectele lumii. Frumoasa expresie poetică: “Oricare om eroul va să şi-l aleagă, pe urma cui el calea spre Olimp s-o străduiască” este valabilă mai ales la această vârstă. Stima şi veneraţia sunt forţe prin care trupul eteric creşte în mod corect. iar cui i-a fost imposibil ca, în perioada pe care o discutăm, să privească cu nemărginită veneraţie spre cineva, acela va avea de ispăşit întreaga viaţă. Acolo unde veneraţia lipseşte, forţele vii ale trupului eteric se închircesc. Să ne închipuim în cele ce urmează, efectul asupra simţirii tinerilor: unui băiat de opt ani i se povesteşte despre o personalitate deosebit de demnă de cinstire. tot ceea ce i se povesteşte despre aceasta face să se reverse în copil o sfântă sfială. Apoi se apropie ziua în care el va putea vedea pentru prima oară acea personalitate stimată. Un tremur de veneraţie îl cuprinde atunci când apasă clanţa uşii în spatele căreia i se va arăta cel venerat. Frumoasele sentimente pe care i le prilejuieşte o asemenea trăire aparţin realizărilor durabile ale vieţii. Şi numai acela se poate considera fericit care, nu numai în momentele festive ale vieţii, ci fără întrerupere, poate privi spre dascălii şi educatorii săi ca spre nişte autorităţi fireşti ale sale.
Pe lângă aceste autorităţi vii, pe lângă aceste încorporări ale forţei morale şi intelectuale, trebuie să apară şi autorităţile accesibile spiritului. marile modele istorice, povestiri despre bărbaţi şi femei model, sunt acelea care trebuie să determine conştiinţa, orientarea spirituală, nu atât legile morale fundamentale abstracte ca-şi vor putea exercita acţiunea justă abia atunci când, odată cu maturizarea sexuală, trupul astral îşi depune învelişul astral matern. Înaintea schimbării dentiţiei, povestirile, basmele ş.a.m.d., pe care le oferim copilului pot avea ca scop doar producerea bucuriei, prospeţimii, veseliei. După această perioadă, va trebui să luăm în considerare, la materialul de povestit, pe lângă cele expuse, şi aducerea în faţa

sufletului de copil a imaginilor de viaţă ce au un scop de echilibrare. Să nu lăsăm neluat în seamă faptul că obiceiurile rele pot fi eliminate prin prezentarea imaginilor respingătoare ce le corespund. Cel mai puţin ajută avertizările în faţa unor astfel de obişnuinţe şi înclinaţii; dacă însă facem o imagine plină de viaţă a unui om cu defectele respective să acţioneze asupra fanteziei tânărului, arătând şi încotro duce în realitate o asemenea rea înclinaţie, vom putea face atunci mult pentru a o stârpi. Este bine întotdeauna de a urmări faptul că nu reprezentările abstracte acţionează asupra trupului eteric în dezvoltare, ci imaginile pline de viaţă, prin evidenţa lor spirituală. oricum însă, acest din urmă aspect, trebuie prezentat cu cel mai mare tact posibil ca nu cumva să se ajungă exact la contrariul. La povestiri totul depinde de felul în care se povesteşte. De aceea, povestirea orală nu va putea fi înlocuită chiar aşa, pur şi simplu, cu lectura.
Spiritul-imagisticul, sau altfel spus reprezentarea simbolică, va fi luată în considerare şi într-un alt mod în perioada dintre schimbarea dentiţiei şi maturizarea sexuală. Este necesar ca tânărul să preia în sine secretele naturii, legile vieţii, pe cât posibil nu în noţiuni seci şi raţionale ci în simboluri. În suflet, trebuie să pătrundă în aşa fel simbolurile (comparaţiile) referitoare la corelaţiile spirituale, încât în spatele simbolurilor (comparaţiilor) legea existenţei să poată fi mai mult bănuită şi simţită decât cuprinsă în noţiuni pe măsura înţelegerii. “Tot cei vremelnic / e numai simbol” – trebuie să fie tocmai motoul atoatecuprinzător pentru educaţia în această perioadă. Este extrem de important pentru om ca el să primească tainele existenţei prin comparaţii (simboluri) înainte de a le trece prin suflet sub forma legilor naturii ş.a.m.d. Un exemplu ne va lămuri acest fapt. Să presupunem că am vrea să-i vorbim unui tânăr despre nemurirea sufletului, despre ieşirea lui din trup. Ar trebui s-o facem în aşa fel încât să aducem, de exemplu, comparaţia (simbolul) ieşirii (provenirii) fluturelui din pupă. Aşa cum fluturele se înalţă din pupă tot astfel şi sufletul, după moarte, din carcasa trupului. Nici un om care nu a receptat anterior starea reală a acestor fapte, prin intermediul unor asemenea imagini, nu le va putea cuprinde în mod corespunzător în noţiuni ale înţelegerii (raţionale). Printr-un asemenea simbol (comparaţie) ne adresăm nu numai înţelegerii (raţiunii) ci şi

sentimentului, simţirii, sufletului întreg. Un tânăr care a trecut prin toate acestea se apropie de chestiunea în discuţie cu o complet altă dispoziţie atunci când, mai târziu, aceasta îi este prezentată prin noţiuni raţionale (de înţelegere). Ba este chiar foarte rău când omul nu se poate apropia de tainele existenţei, mai întâi cu simţirea. Şi atunci este necesar ca, pentru toate legile naturii şi pentru toate tainele lumii, educatorului să-i stea la dispoziţie simboluri (comparaţii).

Din acest aspect se poate vedea extraordinar de bine cât de rodnic trebuie să acţioneze ştiinţa spirituală asupra vieţii practice. Atunci când cineva care şi-a constituit simboluri pornind de la un mod de prezentare materialist, raţional (de înţelegere), se adresează cu aceste simboluri tinerilor, el va face de regulă, mai întâi simbolurile, cu ajutorul întregii raţiuni (a întregii măsuri a raţiunii sale). Asemenea simboluri pa care a trebuit mai întâi să şi le confecţioneze singur, nu acţionează convingător asupra celora cărora le sunt comunicate. Dacă vorbim, de pildă cuiva, în imagini, atunci asupra acestuia, acţionează nu numai ce spunem sau arătăm ci, de la cel care vorbeşte, trece un flux subtil spiritual către cel căruia i se adresează. Şi dacă vorbitorul însuşi nu are un sentiment cald şi plauzibil pentru simbolurile (comparaţiile) sale atunci el nu va putea face nici o impresie asupra celuia căruia i se adresează. Spre a acţiona corect trebuie ca tu însuţi să crezi simbolurile tale drept realităţi. Aceasta o poţi doar dacă ai modul de a privi spiritual-ştiinţific, şi dacă simbolurile înseşi sunt născute din ştiinţa spiritului. omul de ştiinţă spirituală veritabil nu are nevoie de chinuri pentru a zămisli simbolul de mai sus pentru sufletul ieşit din trup, deoarece acesta este, pentru el, realitate. Pentru el, prin ieşirea fluturelui din pupă, este dată, pe o treaptă inferioară a existenţei naturii, acelaşi proces care, pe o treaptă superioară, într-o configuraţie mai înaltă, se repetă la ieşirea (părăsirea pro-venirea) sufletului din trup. El însuşi crede cu toată puterea în aceasta. Iar această credinţă trece ca prin tainice efluvii de la vorbitor la ascultător, realizând convingerea. Viaţa nemijlocită se revarsă dintr-o parte într-alta, între educator şi elev. Dar pentru a ajunge la această viaţă este necesar tocmai ca educatorul să creeze pornind de la izvorul ştiinţei spirituale şi ca vorba sa, cu tot ce provine din aceasta, să conţină simţire, căldură şi culoare sufletească, datorate

convingerilor (modului de a privi) spiritual-ştiinţifice veritabile. În acest fel se va deschide atunci o minunată perspectivă asupra întregului învăţământ. Şi dacă acesta se va lăsa inspirat (fecundat(de la izvorul de viaţă al ştiinţei spirituale, şi el se va umple de viaţă plină de înţelegere. Va înceta bâjbâiala care, în acest domeniu, este uzuală. Orice Artă a Educaţiei, orice Pedagogie sunt uscate şi moarte de nu se alimentează cu seve întotdeauna prospere, prin asemenea rădăcini. Ştiinţa spirituală are pentru orice taină a lumii simboluri (parabole) potrivite – imagini-luate din esenţa lucrurilor, pe care nu omul trebuie să le creeze mai întâi, ci care au fost puse la temelia Creaţiunii chiar de către Forţele Cosmice (ale lumii). De aceea trebuie ca ştiinţa spirituală să fie temelia plină de viaţă a oricărei Arte a Educaţiei.
O forţă a sufletului pe care, în aceste vremuri, va trebui să se pună temei în mod deosebit, este memoria. Dezvoltarea memoriei este legată tocmai de re-modelarea trupului eteric. Şi pentru că formarea acestuia se petrece în aşa fel încât el devine liber tocmai în perioada dintre schimbarea dentiţiei şi maturizarea sexuală, atunci această perioadă este cea în care trebuie vegheat, din afară, în mod conştient, asupra dezvoltării în continuare a memoriei. Memoria va avea permanent o valoare inferioară celei pe care ar putea-o avea pentru oameni, dacă, în această perioadă, se vor neglija cele trebuincioase ei. Cele neglijate nu se vor putea recupera niciodată mai târziu.
O manieră raţional-materialistă de a gândi face multe greşeli în această direcţie. o artă a educaţiei provenită din aceasta, ajunge uşor la prejudecăţi faţă de cele însuşite doar prin memorare. Câteodată ea nu va obosi să se îndrepte cu toată severitatea împotriva simplului antrenament al memoriei, utilizând cele mai “de vârf” metode, numai ca tânărul să nu preia prin memorare nimic din ceea ce nu pricepe. Da, ce important mai e şi acest “a pricepe”. O gândire materialist-raţională se lasă atât de uşor în voia credinţei că nu există nici un fel de pătrundere a lucrurilor decât prin noţiuni abstracte; ea va străbate doar cu greu la cunoaşterea faptului că celelalte forţe sufleteşti sunt cel puţin la fel de necesare pentru cuprinderea (sesizarea) lucrurilor, ca forţa înţelegerii (raţiunii). Nu vorbim numai într-un mod oarecum plastic (în imagini) atunci când spunem că înţelegem cu sentimentele, cu simţirea, cu sufletul la fel de bine ca şi cu raţiunea. Noţiunile sunt numai

unul din mijloacele prin care înţelegem lucrurile acestei lumi. Numai concepţiei materialiste acesta îi pare a fi unicul. Există, fireşte, mulţi oameni care nu vor crede că sunt materialişti, dar care totuşi consideră priceperea raţională drept singurul mod de a înţelege. Astfel de oameni se consideră, poate ca având o concepţie idealistă despre lume, ba chiar una spirituală. Însă ei, faţă de aceste concepţii, în sufletul lor, se comportă în mod materialist. Deoarece înţelegerea (raţiunea) este mai ales instrumentul sufletesc al priceperii (înţelegerii) celor materiale. Referitor la temeiurile mai profunde ale înţelegerii, să prezentăm aici un pasaj din excelenta carte educativă, deja amintită, a lui Jean Paul. În întregul ei, aceasta scunde păreri "de aur" asupra educaţiei şi ar merita să fie mai mult luată în consideraţie decât se întâmplă ea să fie. Pentru educatori, ea este mult mai importantă decât multe din cele mai apreciate scrieri din acest domeniu. Pasajul aici în discuţie sună astfel: "Nu vă temeţi de neînţelegere, nici chiar în fraze întregi; atitudinea şi accentul vostru şi avântul vostru presimţind înţelegerea, va limpezi jumătate din aceasta şi prin ea, cu timpul, şi pe cealaltă. Accentul, la copii, ca şi la chinezi şi la oamenii de lume, constituie o jumătate de limbaj. – Gândiţi-vă că propria limbă, la fel ca greaca ori ca orice altă limbă străină, ei învaţă mai repede s-o înţeleagă decât s-o vorbească. – Aveţi încredere în "oficiul de descifrări" al timpului şi al contextului. Un copil de cinci ani înţelege cuvinte ca: "totuşi, de fapt acum, dimpotrivă, într-adevăr"; însă încercaţi să daţi o explicaţie a lor, nu pruncului ci tatălui său! Numai în "de fapt" se ascunde o mică filozofie. Dacă un copil de opt ani va fi înţeles pe limba lui deja formată, de către cel de trei ani, de ce vreţi voi s-o mărginiţi pe a voastră la gânguritul lui? Vorbiţi, dar, mereu în avans cu câţiva ani (doar geniile ne vorbesc din cărţi, cu secole în avans); cu cel de un an vorbiţi ca şi cum el ar fi de doi, cu acesta, ca şi cum ar fi de şase, deoarece deosebirile de creştere se reduc invers proporţional cu anii. Să se gândească, dar educatorul, care subscrie orice învăţare predării, că jumătate din lumea sa, şi anume, cea spirituală (de pildă aspectele concepţiei morale şi metafizice) copilul o poartă în sine deja formată şi învăţată şi că tocmai de aceea, limba înzestrată doar cu imagini corporale, nu poate reda cele spirituale, ci doar le poate lumina (desluşi). Bucuria, ca şi hotărârea în limbile vorbite

cu copiii, ar trebui să ne dea ceva din propria lor bucurie şi hotărâre. De la ei se pot învăţa limbile, precum prin limbi sunt şi ei învăţaţi; configuraţii îndrăzneţe dar corecte de cuvinte, ca de exemplu cele pe care le-am auzit de la copii de trei şi patru ani: der Bierfasser (= de bere Butoierul, trad. literală), der Sailer (= cordarul), der Flascher (= sticlarul) – pentru cei ce fac butoaie de bere, corzi, sticle – die Luftmaus (= şoarece aerian), cu siguranţă mai bine decât die Fledermaus (= şoarecele fâlfâitor), die Musik geigt (= muzica arcuşeşte), das Licht ausscheren (= a forfeca lumina, provenind de la "mucarniţă", cu care se taie mucurile de lumânare), dreschflegeln (= a îmblăciui), pentru drescheln (= a treiera), eu sunt der Durchsehmann (= omul care vede prin, adică cel ce stă în spatele lunetei), aş vrea să fi fost angajat ca PfeffernuBchenesser (= mâncător de nucuţe de piper) ori ca PfeffernuBler (= pipernucuşor), la "urm-oi fi chiar prea deştept", "m-a glumit jos de pe scaun", "uite cum deja unu (pe ceas) este" ş.a.m.d."
Acest anume pasaj vorbeşte despre înţelegerea dinainte de cuprinderea (priceperea) raţională a realităţii, pe un alt tărâm decât pe cel despre care tocmai vorbiserăm, doar că, referitor la cele discutate, sunt valabile spusele lui Jean Paul despre limbă. Aşa cum preia copilul în organismul său sufletesc textura (ansamblul) limbii, fără a avea nevoie, pentru aceasta, de legile construcţiei limbii prin noţiuni raţionale, tot astfel tânărul, spre a-şi cultiva memoria, trebuie să înveţe lucruri asupra cărora îşi va însuşi abia mai târziu o înţelegere raţională. Ba chiar, mai târziu, omul învaţă cel mai bine să cuprindă în noţiuni ceea ce, la această vârstă, şi-a însuşit la început doar memorând, aşa cum regulile limbii se învaţă cel mai bine în limba vorbită la acel moment. Discuţia referitoare la materialul memorat pe neînţelese nu este nimic mai mult decât prejudecată materialistă. Tânărul are nevoie să înveţe doar legile cele mai necesare ale înmulţirii, pe câteva exemple pentru care nu are deloc nevoie de calculator, ci pentru care mult mai bune sunt degetele, şi apoi va putea să-şi însuşească în mod ordonat şi memorând-o tabla înmulţirii. Procedând aşa, se are în vedere natura omului în devenire. Păcătuim însă faţă de acesta dacă, în timpul în care importantă este constituirea memoriei, se ia prea mult în considerare înţelegerea (raţiunea). Înţelegerea (raţiunea) este o forţă sufletească ce se naşte abia odată cu

maturizarea sexuală şi deci asupra căreia nu ar trebui, la această vârstă, să se acţioneze din afară. Până la maturizarea sexuală, tânărul ar trebui să-şi însuşească prin memorare comorile asupra cărora a cugetat omenirea, şi după aceea va veni şi vremea de a pătrunde cu noţiuni ceea ce, mai înainte, el şi-a imprimat bine în memorie. Omul nu trebuie să ia în seamă pur şi simplu numai ceea ce a înţeles (priceput) ci el ar trebui să cuprindă (înţeleagă) lucrurile pe care el le cunoaşte, adică pe care el le-a luat în stăpânire prin memorare în felul în care a făcut-o copilul cu limba. Acest aspect este valabil la scară mare. Întâi însuşirea prin memorare a evenimentelor istorice, apoi cuprinderea acestora în noţiuni. Întâi o bună imprimare în memorie a realităţilor geografice, apoi cuprinderea (priceperea) corelaţiilor dintre ele ş.a.m.d. Într-o anumită privinţă, ar trebui ca orice cuprindere în noţiuni să fie realizată din comorile de memorie înmagazinate. Cu cât ştie tânărul mai multe prin memorare, înainte de a trece la noţiuni, cu atât mai bine… Nu e nevoie câtuşi de puţin să-i fie prezentat în mod explicit faptul că toate acestea sunt valabile doar pentru vârsta despre care este vorba aici, iar nu pentru mai târziu. Dacă însă învăţăm recuperând, ori într-un alt fel, ceva, la o vârstă ulterioară, natural că drumul invers poate fi corect şi de dorit, deşi chiar şi aici multe ar trebui să depindă de constituţia spirituală a celui în cauză. La vârsta în discuţie însă nu este permis să secăm spiritul printr-o prea-umplere cu noţiuni raţionale.
Chiar şi o predare intuitivă, în prea mare măsură pur senzorială, provine dintr-un mod de reprezentare materialist. La vârsta aceasta, orice intuiţie trebuie spiritualizată. N-ar trebui, de exemplu, să ne mulţumim să prezentăm într-un mod pur explicit-intuitiv o plantă, o sămânţă, o floare. Totul ar trebui dă devină o parabolă (un simbol) al celor spirituale. Deoarece o sămânţă nu e numai ceea ce apare ochilor. Înlăuntrul acesteia se ascunde, nevăzută, întreaga nouă plantă. Faptul că un asemenea lucru este mai mult decât ceea ce văd simţurile, aceasta trebuie cuprins în mod viu cu senzaţia, cu fantezia, cu sufletul. Trebuie să simţim bănuiala tainelor existenţei. Nu putem pretinde că printr-un asemenea procedeu s-ar tulbura percepţia (privirea) pur senzorială: din contră, prin rămânerea la percepţia (privirea) pur senzorială nu prea putem cunoaşte realitatea. Deoarece întreaga realitate a unui lucru constă în

spirit şi materie, iar observarea fidelă are nevoie să fie condusă nu cu mai puţină grijă, atunci când se pun în activitate diverse forţe sufleteşti şi nu doar simţurile fizice. Dacă oameni ar putea să vadă aşa cum poate ştiinţa spirituală, tot ce se pustieşte în suflet şi în trup printr-o şcolarizare doar senzorial intuitivă, ei ar stărui mai puţin pentru aceasta. La ce îi foloseşte tânărului, în sensul cel mai înalt al cuvântului, să i se arate toate mineralele, plantele, animalele posibile, toate experienţele fizicii, dacă acestea nu se leagă de utilizarea simbolurilor (parabolelor) sensibile (senzoriale), cu scopul de a-i permite presimţirea tainelor spirituale. Cu siguranţă că simţul materialist n-ar prea şti ce are de făcut cu acestea; aspectul acesta este chiar prea bine cunoscut omului de ştiinţă spirituală. Lui însă îi este clar şi faptul că o artă a educaţiei cu adevărat practică nu poate creşte din simţul materialist. Oricât de practic ar fi considerat, acest simţ este cu atât mai nepractic în realitate, atunci când e vorba de a cuprinde viaţa într-un mod viu. În faţa adevăratei realităţi, convingerea materialistă este ceva fantastic, în timp ce acestei convingeri, explicaţiile ştiinţei spirituale i se par oricum, în mod obligatoriu, fantastice. Neîndoios, multe piedici vor mai trebui încă înlăturate până când principiile născute în întregime din viaţă ale ştiinţei spirituale vor pătrunde în arta educaţiei.
Aceasta este însă ceva natural. Adevărurile ştiinţei spirituale trebuie să fie, în ziua de azi, încă pentru mulţi, neobişnuite. Dar dacă ele sunt o realitate, atunci se vor asimila în cultură.
Educatorul va putea găsi întotdeauna tactul potrivit şi soluţia corectă pentru fiecare caz în parte, numai printr-o conştientizare clară a felului în care acţionează fiecare măsură educativă asupra tânărului. Astfel, trebuie să ştim felul în care tratăm fiecare forţă sufletească: gândirea, simţirea şi voinţa pentru ca, prin dezvoltarea lor, acestea să poată acţiona, la rândul lor, asupra trupului eteric, în timpul în care, de la schimbarea dentiţiei la maturizarea sexuală, acesta se poate forma tot mai desăvârşit prin influenţe dinafară.
Temelia dezvoltării unei voinţe sănătoase, plină de forţă, se aşează de-a lungul primilor şapte ani de viaţă prin utilizarea justă a principiilor de educaţie amintite. Aceasta pentru că o asemenea voinţă trebuie să-şi aibă suportul în formele deplin dezvoltate ale trupului fizic. Începând cu schimbarea dentiţiei, important este ca trupul eteric în dezvoltare să acorde trupului

fizic acele forţe prin care acesta să-şi poată realiza formele, masiv şi consolidat. Ceea ce exercită impresia cea mai puternică asupra trupului eteric se va răsfrânge, cu cea mai mare putere, şi asupra consolidării trupului fizic. Dar impulsurile cele mai puternice asupra trupului eteric vor fi suscitate prin acele simţăminte şi reprezentări prin care omul îşi simte, şi trăieşte, raportul său cu temeliile originare ale Cosmosului, adică prin trăirile religioase. Voinţa unui om şi, cu aceasta, caracterul său, nu se vor dezvolta niciodată în mod sănătos dacă omul nu ca putea trece, în perioada de viaţă amintită, prin impulsuri religioase profund pătrunzătoare. În organizaţia sa unitară de voinţă se exprimă felul în care omul se simte integrat în întregul cosmic. dacă omul nu se simte integrat prin legături sigure în realitatea divin-spirituală, atunci voinţa şi caracterul său vor rămâne în mod obligatoriu nesigure, ne-unitare şi nesănătoase. Lumea de sentiment se dezvoltă în mod corect prin parabole şi simbolurile descrise, mai ales prin tot ce va fi prezentat sub forma imaginii unor oameni reprezentativi din istorie ori din alte domenii. La fel de importantă pentru constituirea lumii de sentimente este şi cufundarea corespunzătoare în tainele şi frumuseţile naturii. Iar aici intră îndeosebi în discuţie cultivarea simţului pentru frumos şi trezirea sentimentului pentru cele artistice. Aspectul muzical va trebui să confere trupului eteric acel ritm care îl va capacita pe acesta să simtă ritmurile, de altfel ascunse, din toate lucrurile. Un tânăr care nu este părtaş în această perioadă de viaţă la cultivarea binefăcătoare a simţului muzical, va fi lipsit de multe în întreaga sa viaţă ulterioară. În mod obligatoriu, dacă acest simţ îi lipseşte cu desăvârşire, anumite laturi ale existenţei lumii, îi vor rămâne ascunse. În acest caz însă, celelalte arte nu trebuie să fie neglijate. Trezirea simţului pentru formele plastice, pentru linie grafică, pentru armonia culorilor – nici una din acestea nu trebuie să lipsească din planul educativ. Oricât de simplu vor trebui uneori organizate aceste arte, datorită anumitor condiţii, nu va putea fi niciodată acceptată justificarea că acele condiţii n-ar permite să se facă absolut nimic pentru a le organiza. Se poate realiza mult cu cele mai simple mijloace, dacă, în însuşi educatorul, domneşte simţul potrivit pentru acestea. Bucurie în faţa vieţii, iubire pentru existenţă, forţă pentru muncă – toate acestea germinează, prin cultivarea simţului pentru frumos şi

pentru artă, în folosul întregii existenţe. Iar relaţia de la om la om – cât va fi ea de înnobilată, înfrumuseţată prin acest simţ! Sentimentul moral care, şi el, se constituie în aceşti ani prin intermediul imaginilor vieţii, prin autoritatea-model, va dobândi siguranţă dacă, prin simţul pentru frumos, binele va fi perceput în acelaşi timp ca frumos, iar răul ca urât.
În perioada de timp discutată, gândirea, în configuraţia ei de viaţă lăuntrică a unor noţiuni abstracte, trebuie să rămână încă reţinută, retrasă. Ea va trebui să se dezvolte oarecum de la sine, ne-influenţată, în timp ce sufletului i se împărtăşesc parabole (comparaţii, simboluri) şi imagini ale vieţii şi ale tainelor naturii. Astfel, între şapte ani şi maturizarea sexuală, gândirea va trebui să crească, puterea de judecată să se maturizeze, înlăuntrul celorlalte trăiri sufleteşti, şi astfel, mai apoi, după împlinirea maturizării sexuale, omul să fie capabil să-şi constituie complet de sine stătător, o părere proprie în faţa lucrurilor vieţii şi cunoaşterii. Cu cât se intervine mai puţin în mod direct, înainte de vremea potrivită, asupra dezvoltării puterii de judecată, şi cu cât se face acest lucru mai bine în mod mijlocit, indirect, prin intermediul dezvoltării celorlalte forţe sufleteşti, cu atât va fi mai bine pentru întreaga viaţă ulterioară a omului în cauză.
Ştiinţa spirituală oferă temeiuri juste nu numai pentru partea spirituală a educaţiei ci şi pentru cea fizică. Pentru a prezenta şi aici un exemplu caracteristic, să ne referim la educaţia fizică (gimnastica) şi la jocurile pentru tineret. Aşa cum iubirea şi bucuria trebuie să pătrundă ambianţa primilor ani ai copilăriei tot astfel, trupul eteric în creştere va trebui să trăiască în mod real în sine, sentimentul propriei creşteri, al continuei potenţări a forţei, prin intermediul exerciţiilor corporale. Exerciţiile de gimnastică, de exemplu, trebuie să fie în aşa fel constituite, încât, la orice mişcare, la fiecare pas, înlăuntrul tânărului să se instaleze sentimentul: “simt în mine forţa ce creşte”. Iar acest sentiment, sub forma plăcerii sănătoase, a satisfacţiei, tihnei, trebuie să pună stăpânire pe lăuntricul tânărului. Spre a născoci exerciţii de gimnastică, în acest sens, e nevoie, fireşte de mult mai mult decât de o cunoaştere raţională, anatomică şi fiziologică, a trupului omenesc. de aceea ţine cunoaşterea adâncă, intuitivă, complet pe măsura simţămintelor, a conlucrării dintre plăcere, comoditate (satisfacţie, tihnă), pe de o parte, şi poziţiile trupului omenesc. Născocitorul unor

asemenea exerciţii trebuie să poată trăi, în sinea sa, felul cum o mişcare, o poziţie a membrelor creează un sentiment de forţă plăcut, comod, iar un altul, un fel de pierdere de forţă ş.a.m.d. Faptul că gimnastica şi exerciţiile trupeşti pot fi cultivate în această direcţie, ţine de ceea ce numim ştiinţa spirituală, şi mai ales numai convingerea spiritual-ştiinţifică, poate să de. Pentru aceasta nu e nevoie de o privire imediată în lumile spirituale, ci numai de simţ pentru a utiliza în viaţă ceea ce provine din ştiinţa spirituală. Când cunoştinţele spiritual-ştiinţifice se vor utiliza în asemenea domenii practice, cum este de exemplu educaţia, atunci, curând, va înceta şi discuţia complet fără sens asupra faptului că aceste cunoştinţe ar trebui totuşi mai întâi demonstrate. Aceluia care le utilizează corect ele îi vor fi demonstrate în viaţă, prin efectul de însănătoşire, de întărire pe care îl au. El va observa că aceste cunoştinţe sunt adevărate prin faptul că ele se confirmă în practică şi prin aceasta ele se "demonstrează" mai bine decât prin orice "fundamentări logice" şi aşa-zis "ştiinţifice". Adevărurile spirituale se recunosc mai bine după roadele lor nu printr-o demonstraţie, şi încă una pretins ştiinţifică ce, nu poate fi totuşi, decât o "controversă" logică.
Odată cu maturizarea sexuală, se naşte trupul astral. Prin dezvoltarea lui liberă, în afară. abia acum poate avea acces la oameni tot ceea ce se desfăşoară în lumea abstractă de reprezentări (raţiunea) liberă. S-a amintit deja că aceste aptitudinii sufleteşte trebuie să se fi dezvoltat anterior ne-influenţate, în cadrul unei juste aplicări a altor măsuri educative, tot aşa cum, ne-influenţaţi dinafară, ochii şi urechile fătului se dezvoltă înlăuntrul organismului matern. Odată cu maturizarea sexuală vine şi timpul în care omul este copt pentru a-şi alcătui propria judecată asupra lucrurilor pe care le-a învăţat anterior. Unui om nu-i poţi pricinui un mai mare rău decât să-i trezeşti prea devreme propria judecată. poţi judeca abia atunci când ai înmagazinat în tine material pentru judecare, pentru comparare. dacă-ţi construieşti judecăţi înainte de vremea potrivită, obligatoriu, lor le va lipsi temeiul. Toate extremismele din viaţă, toate "crezurile" oarbe ce se întemeiază doar pe câteva crâmpeie de cunoaştere, vrând să clădească pe acestea cu ajutorul reprezentărilor trăite de omenire şi păstrate peste largi intervale de timp, toate provin din erori de educaţie în această

direcţie. Pentru a fi matur, copt în gândire, trebuie să-ţi fi însuşit respectul faţă de ceea ce au gândit alţii. Nu există gândire sănătoasă care să nu fi provenit dintr-o sensibilitate şi simţire sănătoasă pentru adevăr şi care se sprijină pe încrederea, de la sine înţeleasă, în autoritate. Dacă este urmat acest principiu fundamental de educaţie, atunci nu se va mai ajunge la situaţia ca oamenii să se considere maturi în judecată, şi nu-şi vor asuma posibilitatea de a lăsa viaţa să acţioneze asupra lor, într-un mod multilateral dezinvolt. Căci orice judecată ce nu se clădeşte pe temelia tezaurului sufletesc corespunzător, pune piedici în calea celui ce judecă. Pentru că atunci când ai emis o judecată asupra unui lucru, vei fi influenţat întotdeauna de acesta, şi nu vei mai prelua trăirea aşa cum ai fi făcut-o dacă n-ai fi emis judecata referitoare la acel fapt. În omul tânăr trebuie să trăiască simţul de a învăţa întâi şi de a judeca abia pe urmă. Ce anume are de spus înţelegerea (raţiunea) despre o chestiune, ar trebui spus abia după ce toate celelalte forţe sufleteşti au grăit; înainte, raţiunea ar trebui să joace rolul de mijlocitor. Ar trebui să slujească doar la a cuprinde cele văzute şi simţite, de a le prelua în sine aşa cum vin, astfel încât judecata necoaptă să nu acapareze imediat chestiunea respectivă. Aşa încât, înainte de vârsta amintită, tânărul ar trebui să fie ferit de orice teorii referitoare la lucruri, iar accentul principal să fie pus pe confruntarea cu trăirile existenţei, pentru ca el să le primească în sufletul său. Bineînţeles că omului în formare îi poate fi adus la cunoştinţă ceea ce omenirea a gândit despre cutare sau cutare lucru, dar va trebui să evităm să-l angajăm în formarea unei păreri, prin emiterea prea timpurie de judecăţi. Iar părerile, el ar trebui să le preia cu sentimentul că poate să asculte, fără a hotărî imediat pentru una sau alta, cum cutare a spus într-un fel iar cutare într-altul. La cultivarea unui asemenea simţ se cere dealtfel mult tact dascălilor şi educatorilor, iar felul de a gândi, convingerea spiritual-ştiinţifică este în stare de a da acest tact.
Aici am putut dezvolta numai anumite puncte de vedere asupra educaţiei, în sensul spiritual-ştiinţific. Va mai trebui însă arătat şi ce misiune culturală are modul acesta de reprezentare a realităţii, cu referire la direcţia discutată. Posibilităţile sale vor depinde de răspândirea în cercuri tot mai largi a simţului pentru acest mod de reprezentare. Pentru ca acest fapt să fie posibil,

sunt necesare două aspecte: mai întâi, renunţarea la prejudecăţi asupra Ştiinţei Spirituale. Cine o va admite cu adevărat, va observa că ea nu este “o chestie fantasmagorică”, aşa cum cred mulţi astăzi. De altfel acestora nu le facem nici un fel de reproş, deoarece toate mijlocele de educare oferite de timpul nostru sunt de aşa natură încât obligatoriu trebuie să creeze la început părerea că oamenii de ştiinţă spirituală ar fi nişte fantaşti şi nişte visători. La o privire superficială nici nu ţi-ai putea forma o altă judecată deoarece s-ar părea că aici avem contradicţia perfectă dintre Antroposofia reprezentând Ştiinţa Spirituală şi tot ceea ce învăţământul de azi, pune la îndemâna omului ca temelie a unei concepţii sănătoase despre viaţă. Doar la o mai adâncă examinare se dezvăluie cât de profund contradictorii rămân părerile contemporane fără acest fundament al Ştiinţei Spirituale şi, de asemenea, cum aceste păreri provoacă de-a dreptul la găsirea acestei temelii, fără de care, ele nu pot dăinui pe termen lung.

Al doilea aspect atârnă de însăşi dezvoltarea sănătoase a Ştiinţei Spirituale. Abia atunci când peste tot în cercurile antroposofice cunoaşterea va fi pătrunsă de importanţa fructificării învăţăturilor, în modul cel mai cuprinzător şi pentru toate condiţiile vieţii, nerămânându-se doar la teoretizarea lor, atunci şi viaţa se va deschide plină de înţelegere faţă de Ştiinţa Spirituală. Altfel însă, ea va fi în continuare considerată un soi de sectarism religios al unor visători ciudaţi şi aiuriţi. Dacă însă ea va realiza o muncă spirituală pozitivă şi utilă, mişcării spiritual-ştiinţifice nu-i va mai putea fi refuzată, în continuare, o acceptare plină de înţelegere.

Rudolf Steiner
EDUCAŢIA COPILULUI
DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ŞTIINŢEI SPIRITUALE
GA 34

NOTE

Am prezentat aceste consideraţii sub formă de conferinţe în diferite localităţi din Germania. Deoarece din multe direcţii a fost exprimată dorinţa de a tipări acest material, el apare aici ca o disertaţie prelucrată.

Se vor avea în vedere notele adăugate la sfârşit (pag. 49 la pag. 51) la care se face trimitere prin numerele corespunzătoare, de pe parcursul consideraţiilor.

Dr. Rudolf Steiner (1907)

Câteva remarci pentru întregirea acestor consideraţii.

1. Să nu se înţeleagă această frază în sensul că ştiinţa spirituală ar vrea să aibă de a face doar cu problemele cele mai cuprinzătoare ale vieţii. Pe cât este de adevărat că, în sensul celor prezentate mai sus, ea este chemată să fundamenteze încercările de rezolvare a acestor probleme, la fel de adevărat este şi că ea poate constitui pentru fiecare individ în parte, oriunde s-ar situa el în viaţă, izvorul din care îşi poate plăsmui răspunsuri pentru cele mai obişnuite întrebări ale vieţii, dar şi mângâiere, forţă, încredere faţă de existenţă şi muncă. Ea poate constitui sprijinul în faţa marilor enigme ale vieţii, dar şi pentru cele mai directe nevoi ale momentului, chiar şi în situaţiile – aparent – cele mai minore ale vieţii.
2. Aceste articole se găsesc în cartea Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?
3. Trebuie să ne referim la cele spuse aici cu deosebită precizie, deoarece tocmai în timpul nostru există o mare neclaritate în această direcţie. Mulţi trec în ziua de azi peste deosebirea ce există între plantă şi fiinţă senzitivă, pentru că nu le este clar caracterul propriu-zis al senzaţiei. Dacă o fiinţă (sau un lucru) manifestă la exterior vreun efect al unei impresii venite din afară, nu suntem cu nimic îndreptăţiţi să spunem: “aceasta simte impresia”. Putem spune aceasta doar dacă impresia este trăită în sine, doar dacă este prezentă un fel de oglindire a stimulului exterior. Marile progrese ale ştiinţelor naturii de acum, pe care desigur că cercetătorul spiritual le admiră, au provocat neclaritate referitor la noţiunile superioare. Anumiţi biologi nu ştiu ce anume este senzaţia; de aceea îi subscriu şi o asemenea fiinţă lipsită de senzaţii. Ceea ce biologii înţeleg prin senzaţie au dreptul să subscrie şi fiinţelor lipsite de senzaţii. Cu totul altceva este însă ceea ce înţelege ştiinţa spirituală prin senzaţie.
4. Trebuie făcută deosebirea între a trăi în sine trupul senzaţiei şi a-l percepe prin clar vedere educată. Aici ne referim la ceea ce poate fi perceput de ochiul spiritual deschis.

5. Să nu ne împiedicăm de expresia “trup-eu”. Prin aceasta nu se înţelege, fireşte, nimic brut, material. Însă, doar în ştiinţa spirituală este posibil să folosim cuvintele limbii uzuale. Şi fiindcă aceste cuvinte sunt folosite pentru ceva material, la utilizarea lor ştiinţa spirituală, va trebui să le traducem întâi în înţelesul lor spiritual.
6. Nu vom înţelege cu toată precizia cele de mai sus dacă vom obiecta că pruncul ar avea memorie etc. şi înainte de schimbarea dentiţiei şi de asemenea, tânărul, înainte de maturizarea sexuală ar prezenta facultăţi ce sunt legate de trupul astral. Trebuie totuşi să ne lămurim că atât trupul eteric cât şi trupul astral sunt de la început prezente, dar sub învelişul protector mai sus discutat. Tocmai acest înveliş protector permite, de exemplu trupului eteric, să-şi scoată în mod cu totul deosebit în evidenţă însuşirile memoriei, până la schimbarea dentiţiei. Dar şi la embrionul uman ochii sunt deja prezenţi, însă sub învelişul fizic protector al mamei. Exact în sensul în care lumina soarelui fizic exterior nu poate acţiona formativ asupra acestor ochi protejaţi, tot astfel nici educarea exterioară nu poate acţiona asupra formării memoriei, în perioada până la schimbarea dentiţiei. Se va observa mai mult felul în care, în această perioadă, memoria se dezvoltă liberă, prin sine însăşi, dacă i se dă hrană şi dacă nu se acţionează din afară asupra evoluţiei sale. Tot aşa stau lucrurile şi cu însuşirile ale căror purtător este trupul astral, în timpul dinaintea maturizării sexuale. Trebuie să le dăm hrană, dar fiind tot mereu conştienţi la cele mai sus menţionate, anume că trupul astral se află încă sub un înveliş protector. Este cu totul altceva să îngrijim germenii evoluţiei aflaţi deja în trupul astral, înainte de maturizarea sexuală, iar trupul astral devenit independent, după maturizarea sexuală, să-l expunem la acele aspecte din lumea exterioară pe care le poate prelucra fără a avea un înveliş protector. Aceasta este, desigur, o diferenţiere subtilă; fără însă a o accepta şi pătrunde, nu putem înţelege esenţa educaţiei.

EDIŢIA OPERELOR COMPLETE ALE LUI
RUDOLF STEINER

Alcătuită după: Rudolf Steiner – Opera literară şi artistică.
O privire de ansamblu bibliografică
(Numărul bibliografic, cursiv în paranteze)

A. SCRIERI

I. Opere

Scrierile goetheene de ştiinţe ale naturii, editate şi comentate de R. Steiner, 5 volume, 1883-97, ediţie nouă 1975 (1a-e); ediţie separată a Introducerilor, 1925 (1)
Linii fundamentale ale unei teorii a cunoaşterii în concepţia goetheană despre lume,1886 (2)
Adevăr şi ştiinţă. Preludiul unei „Filosofii a libertăţii“, 1892 (3)
Filosofia libertăţii. Trăsături fundamentale ale unei concepţii moderne despre lume, 1894 (4)
Friedrich Nietzsche, un luptător împotriva timpului său, 1895 (5)
Concepţia despre lume a lui Goethe, 1897 (6)
Mistica la începuturile vieţii spirituale contemporane şi legătura ei cu concepţia modernă despre lume, 1901 (7)
Creştinismul ca fapt mistic şi misteriile Antichităţii, 1902 (8)
Theosofie. Introducere în cunoaşterea suprasensibilă a lumii şi menirea omului, 1904 (9)
Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare? 1904-05 (10)
Din Cronica Akasha, 1904-08 (11)
Treptele cunoaşterii superioare, 1905-08 (12)
Ştiinţa ocultă în rezumat, 1910 (13)
Patru drame-misterii, 1910-13 (14)
Conducerea spirituală a omului şi a omenirii, 1911 (15)
Calendar sufletesc antroposofic, 1912 (în 40)
Un drum către cunoaşterea de sine a omului, 1912 (16)
Pragul lumii spirituale, 1913 (17)
Enigmele filosofiei prezentate ca rezumat în istoria lor, 1914 (18)
Despre enigma omenească, 1916 (20)
Despre enigme sufleteşti, 1917 (21)
Spiritualitatea lui Goethe manifestată în „Faust“ şi în basmul „Despre Şarpele verde şi frumoasa floare de crin“, 1918 (22)
Puncte centrale ale problemei sociale în necesităţile vieţii prezente şi din viitor, 1919 (23)
Articole asupra structurii tripartite a organismului social şi asupra situaţiei momentului, 1915-21 (24)
Cosmologie, religie şi filosofie, 1922 (25)
Teze antroposofice, 1924-25 (26)
Fundamente pentru extinderea artei vindecării pe baza

cunoştinţelor ştiinţei spirituale, 1925. De Dr. Rudolf Steiner şi Dr. med. Ita Wegman (27)
Viaţa mea, 1923-25 (28)
II. Articole
Articole referitoare la dramaturgie 1889-1901 (29)
Fundamente metodice ale antroposofiei 1884-1901 (30)
Articole referitoare la cultură şi istorie 1887-1901 (31)
Articole referitoare la literatură 1886-1902 (32)
Biografii şi schiţe biografice 1894-1905 (33)
Articole din „Lucifer-Gnosis" 1903-1908 (34)
Filosofie şi antroposofie 1904-1918 (35)
Articole din „Das Goetheanum" 1921-1925 (36)
III. Publicaţii postume
Scrisori – Maxime – Prelucrări pentru scenă – Schiţe pentru cele patru drame-misterii 1910-1913 – Antroposofie. Un fragment din anul 1910 – Schiţe şi fragmente – Din carnetele de note şi de pe foi separate – (38-47)
B. CONFERINŢE
I. Conferinţe publice
Cicluri de conferinţe publice la Berlin, 1903/1904 până în 1917/18 (51-67) – Cicluri de conferinţe şi cursuri la şcoli superioare, în alte locuri din Europa 1906-1924 (68-84)
II. Conferinţe ţinute în faţa membrilor Societăţii Antroposofice
Conferinţe şi cicluri de conferinţe cu conţinut general-antroposofic – Christologie şi comentarii ale Evangheliilor – Cunoaşterea spiritual-ştiinţifică a omului – Istorie cosmică şi istorie umană – Fundalul spiritual al problemei sociale – Omul în legătura sa cu Cosmosul – Consideraţii asupra karmei – (91-244)
Conferinţe şi scrieri referitoare la istoria mişcării antroposofice şi a Societăţii Antroposofice (251-263)
III. Conferinţe şi cursuri asupra unor domenii particulare ale vieţii
Conferinţe despre artă: Arta în general – Euritmie – Arta vorbirii şi arta dramatică – Muzică – Arte plastice – Istoria artei (271-292) – Conferinţe referitoare la educaţie (293-311) – Conferinţe referitoare la medicină (312-319) – Conferinţe referitoare la ştiinţele naturii (320-327) – Conferinţe referitoare la viaţa socială şi tripartiţia organismului social (328-341) – Conferinţe pentru muncitorii care lucrau la construcţia Goetheanumului (347-354)

C. OPERA ARTISTICĂ

Reproduceri ale schiţelor grafice şi a celor pictate de Rudolf Steiner, în albume sau foi separate: Schiţe pentru pictura primului Goetheanum – Schiţe pentru exersarea picturii – Placate cu programul reprezentaţiilor de euritmie – Forme pentru euritmie – Schiţe pentru figurile de euritmie, ş. a.

Fiecare volum poate fi obţinute separat.
Volumele din Operele Complete sunt alcătuite unitar în cadrul fiecărei grupe.